

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การทดลองจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ" นั้น ครอบคลุมเนื้อหาสาระที่สำคัญดังต่อไปนี้คือ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อทดลองจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
2. เพื่อเปรียบเทียบเจตคติทางสันติภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ระหว่างก่อนได้รับการฝึกและภายหลังจากการได้รับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมี 4 ชุดคือ

ชุดที่ 1	แผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ	จำนวน 15 แผน
ชุดที่ 2	แบบวัดเจตคติทางสันติภาพ	จำนวน 25 ข้อ
ชุดที่ 3	แบบประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง	จำนวน 30 ข้อ
ชุดที่ 4	แบบสอบถามความพึงพอใจ	จำนวน 30 ข้อ

ชุดที่ 1 แผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ

ผู้วิจัยสร้างแผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ จำนวน 15 แผน ตามแนวคิดในการสร้างสันติภาพในระดับบุคคลและสันติภาพระหว่างบุคคลของ สุมน อมรวิวัฒน์ โดยจำแนกเป็นกิจกรรมหลัก 5 กิจกรรม เพื่อใช้ในการฝึก ดังนี้

1. กิจกรรมการแสดงผลอย่างที่ดี
2. กิจกรรมการปรับพฤติกรรม

3. กิจกรรมการลดความขัดแย้งในตนเองและระหว่างบุคคล
4. กิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก
5. กิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล

แผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพทั้ง 15 แผนนี้ ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 ท่าน ผู้วิจัยได้ประมวลข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ มาปรับปรุงแก้ไข แผนการจัดกิจกรรมให้สมบูรณ์ และถือว่าครอบคลุมเนื้อหาในส่วนที่จะก่อให้เกิดสันติภาพในระดับ บุคคลและสันติภาพระหว่างบุคคล

ชุดที่ 2 แบบวัดเจตคติทางสันติภาพ

ผู้วิจัยสร้างแบบวัดเจตคติทางสันติภาพ โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 เป็น สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบ และตอนที่ 2 เป็นสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตของนักเรียนจำนวน 25 สถานการณ์ โดยแบบวัดเจตคติทางสันติภาพนี้ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 ท่าน ผู้วิจัยได้ประมวลข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไขและนำไป ทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง และนำมาคำนวณ ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง ปรากฏว่าได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงเท่ากับ .80 ซึ่งนับว่ามี มาตรฐานสามารถนำมาใช้ได้

ชุดที่ 3 แบบประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง

ผู้วิจัยสร้างแบบประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง เป็นแบบมาตราส่วนประมาณ ค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ ตามหลักการสร้างแบบประเมินเจตคติของลิเคิร์ต (Likert Scale) จำนวน 30 ข้อ เพื่อประเมินเจตคติทางสันติภาพของนักเรียนตามการรับรู้ของตนเอง ในกิจกรรมหลักทั้ง 5 กิจกรรมที่กำหนดขึ้น ซึ่งแบบประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองชุดนี้ ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 ท่าน ผู้วิจัยได้ประมวลข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไข และนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง และนำมาคำนวณค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง ปรากฏว่าได้ ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงเท่ากับ .74 ซึ่งนับว่ามีมาตรฐานสามารถนำมาใช้ได้

ชุดที่ 4 แบบสอบถามความพึงพอใจ

ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 30 ข้อ เพื่อสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนภายหลังจากการได้รับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ แบบสอบถามความพึงพอใจชุดนี้ ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 ท่าน และผู้วิจัยได้ประมวลข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไข ให้เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

ตัวอย่างประชากร

ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2530 ของโรงเรียนวัดสระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 40 คน เป็นนักเรียนชาย 22 คน และนักเรียนหญิง 18 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบธรรมดา (Simple Random Sampling) โดยการจับสลากนักเรียนมาห้องเรียนละ 5 คน จากนักเรียนจำนวน 8 ห้องเรียน (353 คน)

การดำเนินการทดลอง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ก่อนทำการทดลอง ผู้วิจัยให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดเจตคติทางสันติภาพ และแบบประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น (Pre-test)
2. ผู้วิจัยทำการทดลองจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพด้วยตนเอง ตามแผนการจัดกิจกรรมที่สร้างขึ้น จำนวน 15 แผน ๆ ละ 3-5 คาบ รวมเวลา 78 คาบ และจัดกิจกรรมนอกเวลาเรียนให้สอดคล้องกับปฏิทินการปฏิบัติงานของโรงเรียน ในภาคเรียนที่ 1 โดยใช้เวลาประมาณ 39 คาบ ตามตารางการฝึกที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น
3. เมื่อทดลองจัดกิจกรรมครบทุกแผนและจัดกิจกรรมนอกเวลาเรียนครบทุกกิจกรรมแล้ว ผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดเจตคติทางสันติภาพ และทำแบบประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองชุดเดิมอีกครั้งหนึ่ง (Post-test) และให้ทำแบบสอบถามความพึงพอใจหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Science) ของศูนย์คอมพิวเตอร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

1. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนเจตคติทางสันติภาพ ระหว่างก่อนและหลังการทดลอง โดยการทดสอบค่าที (t-test)
2. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนเจตคติทางสันติภาพ ระหว่างก่อนและหลังการทดลอง ของนักเรียนชายและของนักเรียนหญิง และระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง โดยการทดสอบค่าที (t-test)
3. วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนเจตคติทางสันติภาพ ก่อนและหลังการทดลอง ของนักเรียนที่อาศัยอยู่กับบิดามารดา บิดา มารดา และญาติ โดยการทดสอบค่าเอฟ (F-test)
4. วิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนเจตคติทางสันติภาพ ก่อนและหลังการทดลอง ของนักเรียนที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน คือ รับราชการ ค้าขาย และรับจ้าง โดยการทดสอบค่าเอฟ (F-test)
5. เปรียบเทียบคะแนนเจตคติทางสันติภาพ ระหว่างก่อนและหลังการทดลองของ นักเรียนชายและของนักเรียนหญิง และระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง จำแนกตามกิจกรรม โดยการทดสอบค่าที (t-test)
6. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองระหว่าง ก่อนและหลังการทดลอง โดยการทดสอบค่าที (t-test)
7. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองระหว่าง ก่อนและหลังการทดลองของนักเรียนชายและของนักเรียนหญิง และระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง โดยการทดสอบค่าที (t-test)
8. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองก่อน และหลังการทดลองของนักเรียนชายและของนักเรียนหญิง และระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง จำแนกตามกิจกรรม โดยการทดสอบค่าที (t-test)
9. เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองก่อน และหลังการทดลองของนักเรียนชาย และของนักเรียนหญิง และระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง จำแนกเป็นรายข้อ โดยการทดสอบค่าที (t-test)

10. วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนภายหลังการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ โดยการแจกแจงความถี่ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และคำนวณค่าร้อยละ

11. เปรียบเทียบความพึงพอใจระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง โดยการทดสอบค่าที (t-test)

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า

1. หลังการทดลอง นักเรียนมีคะแนนเจตคติทางสันติภาพสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีคะแนนเจตคติทางสันติภาพก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

3. นักเรียนที่อาศัยอยู่กับบิดามารดา บิดา มารดา และญาติ มีคะแนนเจตคติทางสันติภาพ ทั้งก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 และนักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพ รับราชการ ค้าขาย และรับจ้าง มีคะแนนเจตคติทางสันติภาพ ทั้งก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05

4. หลังการทดลอง นักเรียนมีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองในระดับสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

5. นักเรียนชายมีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง ก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนหญิงมีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง ก่อนและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

6. ก่อนการทดลองนักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แต่ภายหลังการทดลองนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05

7. เมื่อวิเคราะห์โดยการจำแนกตามกิจกรรม พบว่า

7.1 ก่อนและหลังการทดลอง นักเรียนมีคะแนนเจตคติทางสันติภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ใน 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี กิจกรรมการปรับพฤติกรรมและกิจกรรมการลดความขัดแย้งในตนเองและระหว่างบุคคล และที่ระดับ .01 ในกิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก

7.2 ก่อนและหลังการทดลอง นักเรียนชายมีคะแนนเจตคติทางสันติภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ในกิจกรรมการปรับพฤติกรรม และที่ระดับ .05 ในกิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี ส่วนนักเรียนหญิงมีคะแนนเจตคติทางสันติภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ในกิจกรรมการลดความขัดแย้งในตนเองและระหว่างบุคคล และที่ระดับ .05 ในกิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี

7.3 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง พบว่าทั้งก่อนและหลังการทดลอง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีคะแนนเจตคติทางสันติภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

7.4 ก่อนและหลังการทดลอง นักเรียนมีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ในทุกกิจกรรม

7.5 ก่อนและหลังการทดลอง นักเรียนชายมีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ในกิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก ส่วนนักเรียนหญิง มีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ใน 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี กิจกรรมการปรับพฤติกรรม กิจกรรมการลดความขัดแย้งในตนเองและระหว่างบุคคล และกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล และที่ระดับ .05 ในกิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก

7.6 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง พบว่าก่อนการทดลอง นักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ในกิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี แต่เมื่อเสร็จสิ้นการทดลองแล้ว นักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 ในทุกกิจกรรม

8. เมื่อวิเคราะห์แบบประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง เป็นรายข้อพบว่า ก่อนการทดลองนักเรียนส่วนใหญ่ประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง ในข้อประเมินเจตคติทางบวกอยู่ในระดับปานกลาง และประเมินตนเองในข้อประเมินเจตคติทางลบอยู่ในระดับปานกลางและระดับน้อย แต่เมื่อได้รับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพแล้ว นักเรียนส่วนใหญ่ประเมินตนเองในข้อประเมินเจตคติทางบวกเพิ่มขึ้นในระดับสูงขึ้น คือ อยู่ในระดับมากและประเมินตนเองในข้อประเมินเจตคติทางลบลดลงมาอยู่ในระดับน้อย

9. ภายหลังจากทดลองพบว่า ร้อยละของนักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีความพึงพอใจทางบวกอยู่ในระดับมาก และมีความพึงพอใจทางลบอยู่ในระดับน้อย

10. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความพึงพอใจภายหลังการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ ไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยพบว่า หลังจากให้นักเรียนได้รับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพแล้ว นักเรียนมีคะแนนเจตคติทางสันติภาพสูงกว่าก่อนได้รับการฝึกกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และเมื่อนักเรียนได้รับการฝึกกิจกรรมแล้ว นักเรียนมีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองในข้อประเมินเจตคติทางสันติภาพในระดับที่สูงขึ้นมากกว่าก่อนได้รับการฝึกกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่า กิจกรรมส่งเสริมสันติภาพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเจตคติทางสันติภาพของนักเรียนได้ ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยได้สร้างแผนการจัดการจัดกิจกรรมจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางสันติภาพ ที่มุ่งส่งเสริมให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีทางสันติภาพ ฝึกให้เป็นคนรักสันติ ซึ่งเป็นการสร้างสันติภาพในระดับบุคคลและสันติภาพระหว่างบุคคล โดยอาศัยกิจกรรมหลัก 5 กิจกรรม คือ กิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี กิจกรรมการปรับพฤติกรรม กิจกรรมการลดความขัดแย้งในตนเองและระหว่างบุคคล กิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก และกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ตามแนวคิดในการสร้างสันติภาพในระดับบุคคลและสันติภาพระหว่างบุคคล ของ สุนน อมรวิวัฒน์ ซึ่งกิจกรรมทั้ง 5 กิจกรรมนี้ได้ดำเนินการสร้างโดยปรับปรุงมาจาก หลักการจัดการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมคุณธรรมสำหรับครูประถมศึกษาของ สุนน อมรวิวัฒน์ (สุนน อมรวิวัฒน์ และคณะ :2529) โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงการจัดการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจของผู้เรียน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาและนำเอากิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ของ ทิศนา แคมมณี (ทิศนา แคมมณี และคณะ :2528) มาปรับปรุงและสร้างเป็นแผนการจัดการจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ โดยมุ่งที่จะสร้างเจตคติที่ดีทางสันติภาพให้กับนักเรียน กิจกรรมส่งเสริมสันติภาพที่ใช้ฝึกนี้ ทำให้นักเรียนรู้จักการพิจารณาตนเอง มีความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากกิจกรรมไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และผู้วิจัยได้พยายามจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนตามกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พยายามค้นหาและพบคำตอบด้วยตนเอง อันมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (ทิศนา แคมมณี 2522:200)

กิจกรรมส่งเสริมสันติภาพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ส่วนใหญ่จะฝึกให้นักเรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มโดยจัดกลุ่มแบบสุ่ม นักเรียนจะมีโอกาสเปลี่ยนกลุ่ม เปลี่ยนหน้าที่ ตลอดจนความรู้ความคิด เมื่อนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับคนอื่น นักเรียนได้ฝึกความกล้าที่จะเผชิญกับเหตุการณ์รอบด้าน ทั้งตัวบุคคลและสถานการณ์ ต้องเรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นในการอยู่ร่วมกลุ่มและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อันจะทำให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลซึ่งจะก่อให้เกิดภาวะความมีสันติภาพระหว่างบุคคลขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เมตตา จินตารักษ์ (2524:42) ที่ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มในการพัฒนาความสามารถในการปรับตัวทางสังคมของนักเรียน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมกลุ่มมีความสามารถในการปรับตัวทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการฝึกจากข้อสนเทศ แสดงให้เห็นว่ากระบวนการกลุ่มช่วยส่งเสริมผู้เรียนในการฝึกทักษะการทำงานร่วมกัน เช่น ความร่วมมือในการทำงาน ความเป็นผู้นำ ผู้ตาม การเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม รวมทั้งทักษะในการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (ทิสนา เขมมณี และคณะ 2522:6) และยังปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดที่ดี เช่น การรู้จักเห็นใจผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ความมีเมตตากรุณา การมีความรับผิดชอบ การใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลและกล้าแสดงความคิดเห็น ตลอดจนกล้าแสดงออก เป็นการปรับพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของนักเรียน เช่นเดียวกับ ลักษณะธรรมไพโรจน์ (2524:85) ที่ใช้วิถีกลุ่มสัมพันธ์ เพื่อฝึกพฤติกรรมกล้าแสดงออก ผลปรากฏว่าหลังจากการฝึกตามโปรแกรมที่จัดขึ้นแล้ว กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมกล้าแสดงออกสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จะเห็นได้ว่า กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์สามารถทำให้ผู้เรียนเปิดเผยตนเอง ยอมรับและพิจารณาตนเอง โดยการฟังคำวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับตนเองได้มากขึ้น กล้าที่จะเผชิญปัญหา สามารถที่จะเลือกตัดสินใจในการแก้ปัญหาได้อย่างมีเหตุผล

การฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพครั้งนี้ นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) การร้องเพลง การเล่นเกม และการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งนักเรียนมีโอกาสเสนอความคิดเห็นในการอภิปราย และครูมีส่วนในการชี้แนะและให้คำแนะนำในบางครั้ง วิธีการเหล่านี้เป็นการให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อความเข้าใจตนเองและเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ฝึกนี้ มีผลทำให้เจตคติของนักเรียนเปลี่ยนแปลงไป ดังคำกล่าวของ ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520:116) ที่ว่า วิธีการที่จะก่อให้เกิดทัศนคติและความเชื่อมากที่สุด คือ การแสดงบทบาท (Role Playing) การเล่นเกม การประชุมกลุ่มเล็ก การแนะนำส่วนบุคคล การสัมภาษณ์ และการให้คำแนะนำ ซึ่งวิธีการ

เหล่านี้อยู่ในกลุ่มที่จะต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับ Kelman ที่อธิบายว่าทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับความต้องการที่จะคงไว้ซึ่งสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นในสังคม (Kelman :1958) การเปลี่ยนแปลงเจตคติไปในทางที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญของนักเรียนในการวิจัยครั้งนี้ เป็นไปตามทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Active Participation Theory) ที่กล่าวว่า การเปลี่ยนทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทำให้เกิดขึ้นได้โดยการสร้างสถานการณ์ให้เกิดการมีส่วนร่วมในกลุ่มบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดกิจกรรมทางการศึกษา โดยให้บุคคลมีส่วนร่วมในกิจกรรม จะเป็นวิธีการที่ทำให้บุคคลพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ 2520:79) และสอดคล้องกับคำกล่าวของ Sherif และ Hovland ที่ว่า เมื่อบุคคลได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เป็นส่วนที่จะทำให้บุคคลพัฒนาทางด้านทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (Sherif :1965) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เลวิน (Lewin : 1947) โดยศึกษาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สองอย่าง คือการอภิปรายกลุ่มและการสอนเป็นรายบุคคล ดำเนินการทดลองเพื่อที่จะให้ประชาชนชาวอเมริกันบริโภคน้ำตาลของวัว ไขมัน และไต ให้มากขึ้นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 การทดลองทำโดยจัดให้มีการอภิปรายกลุ่มและการบรรยาย (Lecture) ซึ่งเนื้อหาของวิธีการทั้งสองอย่างจะเหมือนกันโดยเกี่ยวข้องกับปัญหาทางด้านโภชนาการในระหว่างสงครามโลก ความสำคัญของการได้รับวิตามินและแร่ธาตุ และมีการแจกวิธีประกอบอาหารเหล่านี้ด้วย ผลปรากฏว่า กลุ่มที่ใช้วิธีบรรยายอย่างเดียวใช้ส่วนประกอบที่แนะนำในการปรุงอาหารเพียงร้อยละ 3 ส่วนกลุ่มที่ใช้วิธีการอภิปรายกลุ่มใช้ส่วนประกอบที่แนะนำในการปรุงอาหารถึงร้อยละ 32 ทั้งนี้เพราะในกลุ่มที่ใช้วิธีการอภิปรายกลุ่ม การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มมีมาก ทุกคนมีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น การประชุมกลุ่มมีผลต่อองค์ประกอบของทัศนคติทั้งทางพุทธิปัญญา (Cognitive component) และทางการปฏิบัติ (Behavioral component) และความคิดเห็นของกลุ่มมีผลต่อองค์ประกอบทางด้านทัศนคติของบุคคลมาก และนอกจากนี้ยังมีการนำเอากระบวนการกลุ่มไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อจุดมุ่งหมายต่าง ๆ กัน เช่น การศึกษาของ โคช และ เฟรนช์ (Coch & French :1948) ได้ใช้การทำงานเป็นกลุ่มในโรงงานอุตสาหกรรม พบว่า การมีส่วนร่วมในกลุ่มมีผลในการพัฒนาทางด้านศีลธรรมจรรยา และการมีส่วนร่วมในการช่วยแก้ปัญหาบางอย่าง ทำให้บุคคลที่มีส่วนร่วมนั้น เกิดความรู้สึกพอใจต่อวิธีการแก้ปัญหานั้น เพราะบุคคลมีความรู้สึกที่ตัวเองได้ลงทุนในการให้ความคิดเห็น ได้ตัดสินใจ ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความคิดความรู้ที่เกี่ยวกับสิ่งบางอย่างที่ไม่ลงรอยกับ

การตัดสินใจ และอิทธิพลพลังงานทุกอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งวิธีการแก้ปัญหา นั้น ๆ ซึ่งขบวนการเหล่านี้ มีผลทำให้บุคคลนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตนเอง

จากการศึกษาพัฒนาการของเจตคติของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า หลังจากที่นักเรียน ได้รับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพตามแผนการจัดกิจกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แล้วประเมินโดย แบบวัดเจตคติทางสันติภาพและแบบประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง นักเรียนมีเจตคติทาง สันติภาพหลังการทดลองแตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ที่เป็น เช่นนี้เพราะว่านักเรียนกลุ่มตัวอย่างได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้จากกิจกรรม ทำให้เจตคติ ของนักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผู้วิจัยได้ทำการวิจัยไว้หลายเรื่องและผลการวิจัยสนับสนุน ว่า เจตคติจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สูงขึ้นเมื่อเปลี่ยนวิธีสอนจากแบบปกติไปเป็นแบบอื่น เช่น พัทรี เอี่ยมทัศน์ (2518: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบผลการสอนคณิตศาสตร์ หน่วย "ร้อยละ" โดยวิธีการขบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และวิธีสอนแบบธรรมดาคำในชั้นประถมศึกษาปีที่ ห้า ผลการวิจัยปรากฏว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนสอบก่อนและหลังสอบ ด้วยวิธีธรรมดาคำของกลุ่มควบคุม ไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01 แสดงว่า วิธีสอนแบบธรรมดาคำไม่ช่วยให้เกิดการพัฒนา ด้านทัศนคติ แต่ค่าเฉลี่ยของคะแนนกลุ่มทดลองที่สอนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญแสดงว่า การสอนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สามารถช่วยพัฒนาทัศนคติได้ ซึ่งสอดคล้อง กับ สุนีย์ ชุ่มจิต (2523: บทคัดย่อ) ที่ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและ ทัศนศัตถ์ด้านมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ห้า ที่เรียนหน่วย "ชีวิตในบ้าน" ด้วยการ สอนแบบใช้และไม่ใช้การแสดงบทบาทสมมติ ผลการวิจัยปรากฏว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มี ทัศนศัตถ์ด้านมนุษยสัมพันธ์แตกต่างกันที่ระดับ .01 โดยกลุ่มทดลองมีทัศนศัตถ์สูงกว่า และ ศึกษาสิษฐ์ มณีพันธ์ (2519: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติทางวิทยาศาสตร์กับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สอง เมื่อใช้บทเรียนโปรแกรม กับการสอนปกติ พบว่า นักเรียนที่ใช้บทเรียนโปรแกรมในกลุ่มทดลองมีทัศนศัตถ์สูงกว่า เดิมอย่างมี นัยสำคัญ แต่กลุ่มควบคุมมีทัศนศัตถ์ทางวิทยาศาสตร์ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พัทรี เอี่ยมทัศน์ และ สุนีย์ ชุ่มจิต ดังกล่าวข้างต้น

ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนศัตถ์นั้นเป็นเรื่องยากและต้องอาศัยเวลาพอสมควร แต่ไม่ ได้หมายความว่าเจตคติจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ สุชา จันทรเฒ และ สุรางค์ จันทรเฒ (2521:

82) ได้เสนอแนวทางสำหรับครูในการเปลี่ยนทัศนคติอันไม่พึงประสงค์ของเด็กไว้ ดังนี้

1. ชี้แจงอธิบายให้เด็กได้เข้าใจอย่างถ่องแท้
2. อารมณ์มีส่วนในการสร้างทัศนคติมาก การช่วยอารมณ์ให้เด็กชอบในสิ่งที่เด็กไม่ชอบมาก่อนจะช่วยให้เด็กเปลี่ยนทัศนคติได้
3. การจัดสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เด็ก ถ้าเด็กได้อยู่ในสังคมที่มีทัศนคติที่ดี เด็กจะสามารถแก้ไขทัศนคติบางอย่างได้
4. การอ่านหนังสือที่ดีโดยมีครูคอยชี้แนะจุดสำคัญหลังจากการอ่าน
5. การจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เรียนรู้โดยการกระทำ โดยครูคอยดูแลให้ความช่วยเหลือ

กิจกรรมส่งเสริมสัมพันธภาพที่ใช้ฝึก ช่วยส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงเจตคติของนักเรียนตามแนวทางที่กล่าวมาแล้วอย่างคียง เพราะมีทั้งการอธิบาย ชี้แจงให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของภาวะการมีสัมพันธภาพในระดับบุคคลและสัมพันธภาพระหว่างบุคคล การร่วมกิจกรรมยังช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมของนักเรียนได้มาก เพราะนักเรียนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมแห่งความเป็นมิตร มีการยอมรับซึ่งกันและกัน ทุกคนรู้สึกดีและหน้าที่ของตน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น มีการรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และนักเรียนได้เรียนรู้โดยการกระทำ จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเจตคติทางสัมพันธภาพของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่กล่าวข้างต้นเป็นอย่างดี

2. เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนเจตคติทางสัมพันธภาพจำแนกตามเพศระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง พบว่า ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีคะแนนเฉลี่ยเจตคติทางสัมพันธภาพแตกต่างกัน โดยนักเรียนหญิงมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่าเพศเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้เจตคติของบุคคลแตกต่างกัน โดยเฉพาะในเพศหญิงจะมีเจตคติทางสัมพันธภาพดีกว่าเพศชาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เพศชายและเพศหญิงมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติอยู่แล้ว เช่น ในด้านสรีรวิทยา ด้านการถูกกำหนดบทบาทที่แตกต่างกันในสังคม และด้านบุคลิกภาพอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลต่อจิตใจ ความรู้สึก ความคิดเห็น และพฤติกรรมของนักเรียนเป็นอย่างมาก จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในขณะที่ทำการทดลองนักเรียนหญิงมีความสนใจ ตั้งใจและเอาใจใส่ในการฝึกเป็นอย่างดี ด้วยการให้ความร่วมมือในการฝึกกิจกรรม และมีความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายมากกว่านักเรียนชาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อภิลิทธิ์ วงษา (2517:57) ที่พบว่า นักเรียน

หญิงมีความรับผิดชอบมากกว่าเพศชาย ลักษณะนิสัยหรือบุคลิกภาพเหล่านี้ อาจเป็นผลทำให้นักเรียนหญิงมีเจตคติทางสันติภาพสูงกว่านักเรียนชาย นอกจากความแตกต่างกันโดยธรรมชาติแล้ว องค์ประกอบหนึ่งที่มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาเจตคติและการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียนก็คือ การอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง โดยเฉพาะในสังคมไทยมีการอบรมเลี้ยงดูลูกตามวิถีชีวิตแบบไทยที่เน้นเรื่องเพศของบุตรที่แตกต่างกันระหว่างเพศชายกับเพศหญิง เป็นที่ยอมรับกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงในสังคมไทย ได้รับการเลี้ยงดูและมีบทบาทในสังคมแตกต่างกัน เพศชายมักจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูโดยให้ทำตัวเป็น "ลูกผู้ชาย" ให้มีความรับผิดชอบ มีความอดทน ฝึกความเป็นผู้นำและมีอำนาจสำหรับเพศหญิงในสังคมไทยถือว่าเป็นเพศที่มีความนุ่มนวล อ่อนโยน พ่อแม่จึงมักจะรักและเป็นห่วง จึงต้องเอาใจใส่ดูแลเป็นพิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วารินทร์ ม่วงสุวรรณ (2517:51) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูกแบบควบคุม เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศพบว่า เพศหญิงถูกควบคุมมากกว่าเพศชาย และการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก เพศหญิงก็ได้รับความรักมากกว่าเพศชาย ซึ่งการให้ความรักและเอาใจใส่ที่แตกต่างกันนี้มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาบุคลิกภาพและเจตคติของเด็ก จากการศึกษาของ กุญชร ศรีสุทธิสะอาด (2516:95) ได้ศึกษาในเรื่องความเกรงใจ พบว่า เด็กหญิงมีความเกรงใจมากกว่าเพศชาย จึงเป็นการยืนยันได้ว่าในสังคมไทยเด็กหญิงได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้เป็นคนเรียบร้อย มีความสงบเสงี่ยมเจียมตน รู้จักหักห้ามความรู้สึก ซึ่งต่างกับนักเรียนชาย ซึ่งมักจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้มีความแข็งแกร่งเป็นผู้นำ ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูที่ต่างกันจึงมีผลทำให้บุคลิกภาพของเด็กต่างกันด้วย แต่ถึงแม้ว่าผู้ปกครองจะมีวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบเดียวกันก็ตาม เพศก็ยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้บุคลิกภาพของเด็กแตกต่างกัน ดังผลการวิจัยของ ประพันธ์ สุทธาวาส (2519:38) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าวกับการอบรมเลี้ยงดู พบว่า เพศชายและเพศหญิงเมื่อได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเดียวกัน มีพฤติกรรมก้าวร้าวแตกต่างกัน โดยเพศชายมีพฤติกรรมก้าวร้าวมากกว่าเพศหญิง นอกจากนี้ ชูชีพ อ่อนโคกสูง (2516:89) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูกับความเชื่อมั่นในตนเอง พบว่า เมื่อได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเดียวกัน เด็กชายมีความเชื่อมั่นในตนเองมากกว่าเด็กหญิง จากผลการวิจัยต่าง ๆ เป็นที่ยืนยันได้ว่า เพศ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพ ความรู้สึก ความคิดเห็น และเจตคติแตกต่างกัน

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนเจตคติทางสันติภาพ จำแนกตามเพศและจำแนกตามกิจกรรม พบว่า ก่อนและหลังการทดลอง นักเรียนชายมีคะแนน

เจตคติทางสันติภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในกิจกรรมการปรับพฤติกรรม และที่ระดับ .05 ในกิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี ส่วนกิจกรรมการลดความขัดแย้งในตนเอง และระหว่างบุคคล กิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก และกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างบุคคล ไม่แตกต่างกัน ส่วนนักเรียนหญิง มีคะแนนเจตคติทางสันติภาพก่อนและหลังการ ทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในกิจกรรมการลดความขัดแย้งในตนเอง และระหว่างบุคคล และที่ระดับ .05 ในกิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี เช่นเดียวกัน ส่วนกิจกรรม การปรับพฤติกรรม กิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก และกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์อัน ดีระหว่างบุคคล ไม่แตกต่างกัน แสดงว่า หลังจากรับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพแล้ว นักเรียนชายมีการเปลี่ยนแปลงเจตคติทางด้านการปรับพฤติกรรมสูงขึ้นกว่านักเรียนหญิงอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ แต่นักเรียนหญิงมีการเปลี่ยนแปลงเจตคติทางด้านการลดความขัดแย้งในตนเอง และระหว่างบุคคลสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ก่อนการทดลองและในระยะแรกของการทดลอง กลุ่มตัวอย่างเพศชายมักจะขาดความสนใจและ ความตั้งใจที่จะเข้าฝึกกิจกรรมและมักจะมาไม่ทันเวลาที่กำหนด ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และสอบถาม ครูประจำชั้นและครูประจำวิชาต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยโดยทั่วไปของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างทั้งเพศชายและเพศหญิง พบว่า ส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างเพศชายมักจะขาดความ สนใจในการเรียนวิชาอื่น ๆ ด้วย บางคนเรียนอ่อน อ่านหนังสือไม่ออกก็เลยไม่สนใจที่จะเรียน บางคนชอบก่อวุ่น ทำให้เสียระเบียบวินัยของห้องเรียน บางคนก็มีพฤติกรรมก้าวร้าว แม้แต่ใน ขณะทำการทดลองก็มีนักเรียนหญิงบางคนมาบอกผู้วิจัยว่า ถูกนักเรียนชายบางคนกลั่นแกล้ง บางคน ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าพูด ไม่กล้าแสดงออกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในห้องเรียน ซึ่งต่างกับนักเรียนหญิงที่ส่วนใหญ่มีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ปานกลางถึงเก่ง มีความสนใจ กระตือ รือร้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในห้องเรียน และมีอุปนิสัยเรียบร้อย ไม่มีพฤติกรรมก่อวุ่นหรือ ก้าวร้าว พฤติกรรมที่แตกต่างกันระหว่างเพศชายและเพศหญิงที่ผู้วิจัยสังเกตพบอีกประการหนึ่ง คือ ในขณะทำการทดลอง เมื่อมีการทำงานกลุ่มร่วมกัน นักเรียนชายมักจะให้นักเรียนหญิงทำ หน้าที่เป็นผู้นำกลุ่ม จากพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่สังเกตพบนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการแก้ไขดังนี้คือ บัญหาเรื่องความสามารถทางด้านทักษะ ทางภาษาที่แตกต่างกันของนักเรียน ผู้วิจัยได้แก้ไขด้วย การควบคุมตัวแปรนี้โดยการอ่านข้อความในแบบสอบถามให้นักเรียนฟัง (สุนทร อมรวิวัฒน์ 2530) เพื่อแก้ไขข้อได้เปรียบ เสียเปรียบ ระหว่างนักเรียนที่เรียนเก่งและเรียนอ่อน และปัญหาด้าน การปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้น ผู้วิจัยแก้ไขโดยการให้ความสนใจและเอาใจใส่นักเรียน

อย่างทั่วถึง ให้ความไว้วางใจและความเชื่อถือแก่นักเรียนทุกคน (พรรณทิพย์ เกษะนันท์ 2516: 69) ยอมรับในความสามารถที่แตกต่างกันของนักเรียนแต่ละคน เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีโอกาส แสดงออก และมีส่วนร่วมในกิจกรรม ตลอดจนสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองและให้การเสริมแรง อย่างสม่ำเสมอ ฉะนั้นเมื่อเสร็จสิ้นการทดลอง จึงมีผลทำให้นักเรียนชายมีเจตคติในกิจกรรม การปรับพฤติกรรมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนนักเรียนหญิง มีการเปลี่ยนแปลงเจตคติทางด้านการลดความขัดแย้งในตนเองและ ระหว่างบุคคล สูงกว่านักเรียนชาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เพศหญิงเป็นเพศที่ได้รับการอบรม เลี้ยงดูแบบให้ความรัก และเอาใจใส่มากกว่าเพศชาย (วารินทร์ ม่วงสุวรรณ 2517:51) มีความเกรงใจมากกว่าเพศชาย (บุญศรี ศรีสุทธิสะอาด 2516:95) มีความสงบเสงี่ยมเรียบร้อย รู้จักหักห้ามความรู้สึก ช่มความโกรธ และแก้ปัญหาข้อขัดแย้งอย่างประนีประนอม จึงมีเจตคติทาง ด้านการลดความขัดแย้งในตนเองและระหว่างบุคคลมากกว่านักเรียนชาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการ วิจัยของ จีรวรรณ วิรัชกุล (2524:98) และ ปาริชาติ นาคอ้อม (2524:114-115) ที่ต่างก็ พบผลการวิจัยที่สอดคล้องกันว่า นักเรียนหญิง มีการแสดงออกถึงความอดทนต่อการควบคุมอารมณ์ สูงกว่านักเรียนชาย

จากผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีเจตคติทางสันติภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 นั่นคือ เพศที่แตกต่างกันทำให้เจตคติทางสันติภาพของนักเรียน แตกต่างกันด้วย ซึ่งสอดคล้องกันกับผลการวิจัยของ นวลจิตต์ โชตินันท์ (2524:68-73) และ ชำนาญ เขาวงกิตพงศ์ (2523:72-76) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบเพศชายและเพศหญิงกับทัศนคติ ทางวิทยาศาสตร์ ต่างก็พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีทัศนคติเชิงวิทยาศาสตร์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งตรงกันข้ามกับผลการวิจัยของ วันดี เกษรมาลา (2524:36-40) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติเชิงวิทยาศาสตร์ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูง กลุ่มตัวอย่าง 104 คน เป็นชาย 28 คน และเป็นหญิง 76 คน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเพศ พบว่า นักศึกษาชาย และนักศึกษานักหญิงมีทัศนคติเชิงวิทยาศาสตร์ไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัย สำคัญ .05 แต่อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่า เพศ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับ เจตคติ และเนื่องมาจากเพศชายและเพศหญิง มีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น สถานภาพทางสรีรวิทยา การอบรมเลี้ยงดู และการถูกกำหนดบทบาทในสังคมที่แตกต่างกัน สิ่ง แวดล้อมเหล่านี้อาจทำให้นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีเจตคติทางสันติภาพแตกต่างกัน

3. เมื่อศึกษาถึงเจตคติทางสันติภาพของนักเรียนที่มีสถานภาพการอยู่อาศัยที่แตกต่างกัน คือ นักเรียนที่อาศัยอยู่กับบิดามารดา บิดา มารดา และญาติ พบว่า นักเรียนที่มีสถานภาพการอยู่อาศัยที่ต่างกัน มีเจตคติทางสันติภาพไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 และนักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน คือ รับราชการ ค้าขาย และรับจ้างพบว่า นักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน มีเจตคติทางสันติภาพไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 แสดงว่า สถานภาพการอยู่อาศัยและอาชีพของผู้ปกครอง ไม่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติทางสันติภาพของนักเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ไม่ว่านักเรียนจะอาศัยอยู่กับใครหรือผู้ปกครองจะประกอบอาชีพอะไรก็ตาม แต่มีวิธีการอบรมเลี้ยงดู สร้างลักษณะนิสัย ปลูกฝังค่านิยมและเจตคติเป็นไปในทางเดียวกัน ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่หรือผู้ปกครองจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย เจตคติและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก เพราะสถาบันครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองดีของสังคม สังคมเป็นผู้มอบหมายให้ครอบครัวเป็นผู้ดูแลเด็ก เพื่อให้เติบโตมีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ ตลอดจนอบรมให้ความรู้และปฏิบัติตามระเบียบประเพณีต่าง ๆ ของสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข (สาย ชินบุตร 2519:42) ซึ่ง มุสเซน (Mussen : 1963) ได้กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กควรมีพื้นฐานในการให้ความรักและความอบอุ่นเป็นสำคัญ สิ่งแวดล้อมและทัศนคติของพ่อแม่มีอิทธิพลต่อเด็ก โดยเฉพาะแบบแผนของครอบครัวและวิธีการอบรมเลี้ยงดู รวมทั้งพฤติกรรมที่พ่อแม่ประพฤติปฏิบัติต่อเด็ก มีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเด็กโดยตรง การเรียนรู้ทางสังคมครั้งแรกจะเกิดขึ้นที่บ้าน จากการได้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้เป็นแม่ ดังนั้นวิธีการอบรมเลี้ยงดูจึงมีผลต่อพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจของเด็ก

ในการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง ผู้ปกครองเด็กส่วนใหญ่มีความรู้ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นอย่างดีว่าจะเลี้ยงดูเด็กอย่างไร จึงจะทำให้เด็กมีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ รู้จักวิธีการอบรม บ่มนิสัย สร้างค่านิยมที่ดี มีเหตุผล มีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการ นั่นคือ ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบใช้เหตุผล คือ วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่มีความรู้สึกที่ตนเองปฏิบัติต่อเด็กด้วยความยุติธรรม ในด้านการให้ความรัก ความอบอุ่น ความมีเหตุผล รู้จักยอมรับนับถือความสามารถและความคิดเห็นของเด็กรวมทั้งให้ความร่วมมือตามโอกาสอันควร (เฉลิมพล ต้นสกุล 2525:50) ฉะนั้นไม่ว่านักเรียนจะอาศัยอยู่กับใครก็ตามก็มีเจตคติทางสันติภาพไม่แตกต่างกัน

สำหรับนักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน มีเจตคติทางสันติภาพไม่แตกต่างกันนั้น แสดงว่า อาชีพของผู้ปกครองไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาเจตคติของนักเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันแต่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบเดียวกัน ดังการวิจัยของ อุบลรัตน์ โปธิโกสม (2522:52) ซึ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและความซื่อสัตย์ของเด็กไทย พบว่า ผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันมีรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมเกียรติ พรหมผุย (2523:103-104) ได้ศึกษาอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูที่มีต่อคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ห้า ในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าเด็กที่มีพ่อแม่มีอาชีพรับจ้าง อาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขาย และอาชีพรับราชการ มีคุณธรรมแห่งพลเมืองดีไม่แตกต่างกัน และ บัญชร แก้วส่อง (2522:64) ได้วิจัยเกี่ยวกับการทางจริยธรรมของเด็กวัยรุ่น พบว่า เด็กวัยรุ่นที่มีบิดามารดามีอาชีพต่างกัน มีพัฒนาการทางจริยธรรมไม่แตกต่างกัน ซึ่งตรงกับผลการวิจัยของ สมโชค พูลนวม (2523:51) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความซื่อสัตย์กับความรับผิดชอบ ผลปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีผู้ปกครองมีอาชีพต่างกัน ได้คะแนนความซื่อสัตย์ไม่แตกต่างกัน แต่ พงษ์เทพ มนต์ตรง (2527:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้ปกครองตามการรับรู้ของตนเองในการปลูกฝังค่านิยมอันพึงประสงค์ให้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองที่มีอาชีพรับราชการมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมด้านการมีวินัยในตนเอง ด้านการมีสังคมและด้านการประหยัด มากกว่าผู้ปกครองอาชีพอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตามโดยสรุปแล้วจะเห็นว่า ส่วนใหญ่ผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันมีวิธีการอบรมเลี้ยงดู ปลูกฝังลักษณะนิสัย หรือบุคลิกภาพแก่เด็กไม่แตกต่างกัน ฉะนั้นจึงทำให้เจตคติของเด็กไม่แตกต่างกันด้วย

4. ข้อค้นพบที่น่าสนใจเกิดอีกข้อหนึ่งจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล คือ เมื่อเปรียบเทียบคะแนนการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง ก่อนและหลังการทดลองระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง พบว่า ก่อนการทดลองนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีการประเมินตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยนักเรียนชายมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนหญิง แต่ภายหลังการทดลองนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีการประเมินตนเองไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะก่อนการทดลองนั้น นักเรียนยังไม่ได้ได้รับการจัดประสบการณ์แบบเดียวกัน คือการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น นักเรียนยังมีสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน มีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น ทางด้านสรีรวิทยา การอบรมเลี้ยงดู การถูกกำหนดบทบาทในสังคมที่แตกต่างกัน

จึงทำให้นักเรียนประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่หลังจากที่นักเรียนได้รับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสัมพันธภาพ โดยการจัดสถานการณ์ สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่เหมาะสมเป็นประสบการณ์อย่างเดียวกันให้นักเรียนได้ฝึกเหมือนกัน จึงทำให้นักเรียนประเมินตนเองไม่แตกต่างกันภายหลังการทดลอง แต่คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งสองเพศสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่า การจัดกิจกรรมโดยใช้รูปแบบที่แตกต่างไปจากการสอนแบบปกติ ทำให้เจตคติของนักเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สูงขึ้น และเพศที่แตกต่างกันมีคะแนนการประเมินตนเองไม่แตกต่างกันภายหลังที่ได้รับประสบการณ์อย่างเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของผู้วิจัยหลายท่านที่สนับสนุนและยืนยันว่า เจตคติจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สูงขึ้นเมื่อเปลี่ยนวิธีสอนจากแบบปกติไปเป็นแบบอื่น เช่น การใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (พัชรี เอี่ยมทัศน์ : 2518) การใช้บทบาทสมมติ (สุนีย์ ชุ่มจิต : 2523) การใช้บทเรียนโปรแกรม (ศึกษาลิขณ์ มณีพันธ์ : 2519) การใช้การสอนแบบสืบสวนสอบสวน (สุภาเพ็ญ จริยะเศรษฐ์ : 2517) เป็นต้น

เมื่อพิจารณาโดยจำแนกตามกิจกรรม พบว่า ก่อนและหลังการทดลอง นักเรียนชายมีการประเมินตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ในกิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก ส่วนนักเรียนหญิงมีการประเมินตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ใน 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี กิจกรรมการปรับพฤติกรรม กิจกรรมการลดความขัดแย้งในตนเองและระหว่างบุคคล และกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล และที่ระดับ .05 ในกิจกรรมการสร้างเสริมคุณธรรมหลัก จากผลการวิเคราะห์ข้อประเมินทางลบ (ในตารางที่ 31 และ 32) เป็นที่น่าสังเกตว่าหลังการทดลองนักเรียนหญิงมีค่าเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้นเมื่อพิจารณาค่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้จะเห็นว่า นักเรียนหญิงประเมินตนเองในข้อประเมินทางลบลดลงจึงมีค่าเฉลี่ยสูงขึ้น ซึ่งต่างกับนักเรียนชายที่ประเมินตนเองในข้อประเมินทางลบอยู่ในระดับมากขึ้นจึงมีค่าเฉลี่ยน้อยลง แสดงว่านักเรียนหญิงมีการประเมินตนเองในข้อประเมินทางลบดีขึ้นกว่านักเรียนชาย เมื่อพิจารณาโดยรวมจะเห็นว่า ก่อนและหลังการทดลองนักเรียนชายประเมินตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนนักเรียนหญิงประเมินตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 เป็นที่น่าสังเกตว่านักเรียนหญิงมีการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดเจตคติ และพฤติกรรมของตนมากกว่านักเรียนชายอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างระหว่างเพศดังที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยระหว่างเพศชายและเพศหญิงก่อนการทดลอง พบว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีการประเมินตนเองตามการรับรู้ของตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัย

สำคัญที่ระดับ .05 เพียงกิจกรรมเดียว คือ กิจกรรมการแสดงแบบอย่างที่ดี โดยนักเรียนชายมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนหญิง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่านักเรียนชายได้รับประสบการณ์ที่ประทับใจและยึดถือไว้เป็นแบบอย่างของตนเอง และนำมาประพฤติปฏิบัติ ปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองมากกว่านักเรียนหญิง แต่ถึงแม้จะแตกต่างกันเพียงกิจกรรมเดียว แต่เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว นักเรียนหญิงและนักเรียนชายมีการประเมินตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แต่เมื่อภายหลังการทดลองแล้ว นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีการประเมินตนเองไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า เมื่อได้รับการจัดประสบการณ์อย่างเดียวกันแล้ว นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีการประเมินตนเองไม่แตกต่างกัน

5. เมื่อประเมินความพึงพอใจของนักเรียนภายหลังจากได้รับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจ ปรากฏว่า ร้อยละของนักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะข้อความที่ว่า นักเรียนชอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบนี้ นักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ถึงร้อยละ 72.50 ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนชอบที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น แสดงความสามารถ และได้แสดงออก ไม่ชอบการนั่งฟังบรรยายจากครูเพียงอย่างเดียว การจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมทำให้นักเรียนได้รับทั้งความรู้และความสนุกสนาน เป็นการสนองความต้องการและความสนใจของเด็กในวัยนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามนำเพลงและเกมที่สนุกสนานและสื่อการเรียนที่น่าสนใจมาใช้ประกอบกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และค้นพบคำตอบในสิ่งที่ต้องการด้วยตนเอง และยังได้พยายามเปลี่ยนวิธีการและรูปแบบในการเสนอกิจกรรมต่าง ๆ กัน ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจและไม่เกิดความเบื่อหน่ายเพราะการเรียนการสอน เพื่อปลูกฝังเจตคติทางสันติภาพค่อนข้างจะเป็นนามธรรม ฉะนั้นในการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงใช้รูปแบบของกิจกรรมมาเป็นสื่อ ให้เด็กได้เรียนรู้จากกิจกรรมให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ส่งเสริมเจตคติทางสันติภาพนั้นสามารถจัดให้เด็กได้จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งสมพงษ์ จิตระดับ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่า ควรมีส่วนร่วมของการพัฒนาในเรื่องของการทำงานร่วมกัน บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม การดูแลช่วยเหลือกัน กิจกรรมการเรียนการสอนต้องท้าทายให้นักเรียนรู้จักคิด การให้เหตุผลและการแสวงหาคำตอบต่าง ๆ ด้วยตนเอง และกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนต้องสอดคล้องกับวัย ประสบการณ์ ช่วงความ

สนใจ ระดับวุฒิภาวะ และความสามารถทางสติปัญญาของผู้เรียน จึงจะประสบความสำเร็จและ กิจกรรมนั้นต้องประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์ได้ (สมพงษ์ จิตระทึก 2527:18-22) และในการ จัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดถือหลักการนี้มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ก็พบว่า นักเรียนมีความสนใจที่จะร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดีทุกคนและทุกกิจกรรม

อีกประการหนึ่งซึ่งอาจเป็นไปได้ คือ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า เมื่อนักเรียน ได้มีโอกาสเข้ารับการฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการ เรียนการสอนในห้องเรียนปกติ เป็นการจัดกิจกรรมแบบแปลก ๆ ใหม่ ๆ ได้ทั้งความรู้และความ สนุกสนาน จึงทำให้นักเรียนเกิดความสนใจและกระตือรือร้นที่จะทำกิจกรรม แม้ว่าในระยะแรก ๆ นักเรียนบางคนยังไม่กล้าที่จะทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนคนอื่น ๆ ยังไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น หรือแสดงออกในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยก็ได้แก้ปัญหานี้โดยการสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง ให้ความ ว่างใจและความเชื่อถือ ตลอดจนให้การเสริมแรง จึงเป็นผลทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจ ต่อการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้อยู่ในระดับมาก เมื่อนักเรียนมีความชอบหรือมีความพึงพอใจต่อสิ่ง ใด ก็ย่อมจะก่อให้เกิดการพัฒนาเจตคติต่อสิ่งนั้นไปในทางที่สูงขึ้นด้วย

เมื่อพิจารณาตามเพศแล้ว จะเห็นว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความพึงพอใจในการ ฝึกกิจกรรมไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 แสดงว่า เพศไม่มีผลต่อความพึงพอใจใน การเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน เมื่อนักเรียนได้อยู่ในบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ได้รับประสบการณ์ที่น่าสนใจในสถานการณ์เดียวกัน นักเรียนชายและนักเรียนหญิงจะมีความพึงพอใจ ไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาในข้อความ ความพึงพอใจทางบวก พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มี ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ส่วนในข้อความ ความพึงพอใจทางลบนั้น นักเรียนส่วนใหญ่มีความ พึงพอใจอยู่ในระดับน้อย ซึ่งเมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ก็หมายความว่า นักเรียนส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจในการเข้ารับการฝึกกิจกรรมครั้งนี้อยู่ในระดับมาก และนักเรียนชอบการจัด กิจกรรมแบบนี้มากที่สุดนั่นเอง

จากผลการวิเคราะห์ข้อความความพึงพอใจเป็นรายข้อ พบว่า ในข้อความทางบวก ส่วนใหญ่นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า มีข้อความทางบวกข้อหนึ่ง ที่นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยกว่าข้อความอื่น ๆ คือ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับ ปานกลาง คือข้อความที่ว่า เมื่อมีเรื่องไม่สบายใจนักเรียนใช้การทำสมาธิเพื่อให้ใจสงบ ทั้งนี้ อาจจะเป็นด้วยสาเหตุดังต่อไปนี้คือ

1. นักเรียนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการทำสมาธิอย่างแท้จริง เพราะเรื่องสมาธิยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับนักเรียน ทางสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ก็เพิ่งริเริ่มนโยบายในการนำสมาธิเข้ามาใช้ในการศึกษาเพื่อกล่อมเกลาจิตใจของเยาวชนเมื่อไม่นานมานี้
2. โรงเรียนขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะทาง มาฝึกอบรมนักเรียนจึงทำให้นักเรียน ไม่ได้รับการฝึกปฏิบัติที่เหมาะสมอย่างจริงจัง และทำให้นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของการนำวิธีการทำสมาธิมาใช้ในชีวิตประจำวัน
3. นักเรียนยังขาดแบบอย่างที่ดีในเรื่องของการฝึกจิตให้เป็นสมาธิ โดยเฉพาะแบบอย่างที่ดีจากครูและผู้ปกครอง จากการสอบถามจากนักเรียน ผู้วิจัยพบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ได้มีการสนับสนุนให้เด็กฝึกจิตให้เป็นสมาธิเมื่ออยู่ที่บ้าน
4. เวลาที่ใช้ในการฝึกกิจกรรม "สมาธิเพื่อสันติ" ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น อาจน้อยเกินไป เพราะนำมาใช้ฝึกกับนักเรียนเพียง 2 ครั้งเท่านั้น

สำหรับข้อความความพึงพอใจทางลบ นักเรียนส่วนใหญ่จะมีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยเกือบทุกข้อความ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ามีข้อความทางลบ ที่นักเรียนมีความพึงพอใจมากกว่าข้อความอื่น ๆ คืออยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อความ คือ นักเรียนพอใจในชีวิตที่ต้องต่อสู้ แข่งขัน และเป็นผู้ชนะเสมอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบัน และสิ่งแวดล้อมที่นักเรียนได้พบได้เห็น ได้เรียนรู้เพิ่มไปด้วยการแก่งแย่ง แข่งขันและการเป็นผู้ชนะเท่านั้นจึงจะได้ในสิ่งที่ต้องการ จึงทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจในชีวิตที่ต้องต่อสู้ แข่งขันกับคนอื่น และต้องการเป็นผู้ชนะเสมอ แต่ในชีวิตคนเรานั้นจะเป็นผู้ชนะไปหมดในทุกเรื่องนั้นเป็นไปได้ และการต่อสู้ แข่งขันนั้นถ้าเป็นไปอย่างถูกต้องธรรมก็ดีไป แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงกันข้าม ก็จะไม่เกิดภาวะสันติในตนเองและสังคม ครูจึงควรให้การอบรม บ่มนิสัย ชักเยลา และชี้แนะให้ความรู้ในเรื่องการแข่งขันทันทีที่เหมาะสม จะเป็นการช่วยลดความขัดแย้งในตนเองของเด็กได้ และอีกข้อความหนึ่งที่นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูงกว่าข้อความอื่น ๆ คือ การสร้างสันติภาพหรือภาวะแห่งความสงบสุข เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ไม่ใช่หน้าที่ของนักเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเรื่องสันติภาพเป็นเรื่องใหม่สำหรับนักเรียน ยังไม่มีการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา นักเรียนจึงขาดความรู้ความเข้าใจว่า การสร้างสันติภาพต้องเริ่มที่ตัวเราเองก่อน แล้วจึงจะเป็นผลทำให้สังคมมีความสงบสุข มีภาวะสันติภาพในสังคม ฉะนั้นการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นจึงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม

จากประสบการณ์ในการทดลองจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพที่สร้างขึ้น มีข้อสังเกตที่ควรคำนึงถึง คือ ผู้สอนต้องสร้างความประทับใจในทางบวกให้เกิดแก่นักเรียนตั้งแต่กิจกรรมแรก พยายามทำให้นักเรียนยอมรับในตัวผู้สอน ซึ่งจะทำให้นักเรียนกล้าเปิดเผยตัวเอง กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น ร่วมอภิปรายและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างจริงจัง ผู้สอนต้องให้ความสนใจและสังเกตปฏิบัติการในการร่วมกิจกรรมของนักเรียนทุกคนอย่างใกล้ชิดและทั่วถึง พยายามให้โอกาสแก่ทุกคนได้แสดงความสามารถและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถ เพราะจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในขณะที่ทำกิจกรรม นักเรียนที่เรียนเก่ง มีสติปัญญาดีมักจะเป็นผู้แสดงออกในกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่านักเรียนที่เรียนอ่อน ฉะนั้นผู้สอนต้องพยายามให้โอกาสแก่นักเรียนทุกคนและให้แรงเสริมแก่เด็กอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เด็กเกิดความภูมิใจและมั่นใจในตัวเองมากขึ้น และสิ่งที่ผู้สอนควรคำนึงถึงอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้สอนต้องดำเนินการฝึกกิจกรรมทุกขั้นตอนให้สนุกสนานน่าสนใจ และทำให้นักเรียนเห็นประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกทุกครั้ง เพื่อให้เด็กนักเรียนเต็มใจที่จะร่วมกิจกรรมครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

1. ในขณะนี้ยังไม่เป็นที่ทราบชัดว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรประถมศึกษาใหม่หรือไม่ แต่มีแนวโน้มว่า หลักสูตรใดก็ตามเมื่อใช้มานานแล้ว ก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัย ทันเหตุการณ์ เป็นการพัฒนาหลักสูตรให้ดีขึ้น และยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่า จะมีการบรรจุวิชาสันติศึกษา เข้าไว้ในหลักสูตรประถมศึกษาหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตาม ครูผู้สอนควรจะได้สอนแนวคิดทางสันติภาพและปลูกฝังเจตคติทางสันติภาพให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา โดยการสอดแทรกไปในเนื้อหาของแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทักษะ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย หรือกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ สามารถสอดแทรกแนวคิดทางสันติภาพได้ทั้งนั้น แต่ที่เหมาะสมและสะดวกในการจัดกิจกรรมมากที่สุด คือ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

2. ควรนำวิธีการสอนแบบต่าง ๆ มาใช้ในการเรียนการสอน เช่น กลุ่มสัมพันธ์ บทบาทสมมติ โต้วาทีธรรมะ กรณีตัวอย่าง นิทานรอบวง การสอนแบบสืบสวนสอบสวน หรือ บทเรียนโปรแกรม เพื่อปลูกฝังแนวคิดทางสันติภาพ และเจตคติที่ดีทางสันติภาพ ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา เพราะการปลูกฝังแนวคิดและเจตคตินั้นควรเริ่มตั้งแต่ในวัยเด็กเล็ก จะได้ผลดีกว่าเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่

3. ควรจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและห้องเรียนที่เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมเจตคติทางสันติภาพให้แก่นักเรียน คือให้มีความสัมพันธ์อันดีกับครูและเพื่อน ๆ มีบรรยากาศแห่งความรัก ความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน บรรยากาศแห่งความเป็นมิตร การยอมรับตนเองและผู้อื่น และส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออกในความสามารถของตนในด้านต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ แต่ไม่ให้ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

4. ครูและผู้ปกครอง ตลอดจนบุคคลในสังคมควรปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการส่งเสริมเจตคติทางสันติภาพแก่เด็ก เช่น รู้จักแก้ปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี ไม่ทะเลาะตบตีกัน ให้เด็กเห็น ตลอดจนสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และอื่น ๆ ควรมีข้อมูลหรือเรื่องราวในทางสร้างสรรค์มากขึ้น ไม่สนับสนุนความรุนแรงและการทำลายล้างซึ่งกันและกัน เพราะเด็กในวัยนี้ชอบการเลียนแบบ ฉะนั้นบุคคลที่เกี่ยวข้องจึงควรทำตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กด้วย

5. ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ควรตระหนักถึงความสำคัญของการปลูกฝังแนวคิดและเจตคติทางสันติภาพให้แก่เด็กในวัยประถมศึกษา ว่ามีผลต่อตัวนักเรียน ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ และต่อมวลมนุษยชาติอย่างไร โดยการเปิดใจให้กว้างไกล และพยายามหาวิธีการสนับสนุนใ้หน้ากิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมสันติภาพเข้ามาใช้ในโรงเรียน ทั้งในห้องเรียนปกติและนอกเวลาเรียน เช่น การจัดนิทรรศการการณรงค์เพื่อสันติภาพ การประกวดคำขวัญและเรียงความ หรือการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ข้อคิด แก่ครูและนักเรียนและอื่น ๆ เท่าที่จะสามารถทำได้

6. ทางโรงเรียนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เช่น สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ควรจัดกิจกรรมที่ให้ความรู้กับครู เกี่ยวกับวิธีการที่ครูจะช่วยส่งเสริมและพัฒนาเจตคติทางสันติภาพ และปลูกฝังแนวคิดทางสันติภาพให้แก่เด็กนักเรียนของตน เพื่อครูจะได้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการนำแนวคิดทางสันติภาพเข้ามาใช้ในโรงเรียน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างคุณภาพของนักเรียนประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะครูเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อเด็กเป็นอย่างมาก

7. ควรฝึกกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นทั้ง 15 แผนให้แก่เด็กเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกคน เพื่อช่วยปลูกฝังแนวคิดและพัฒนาเจตคติทางสันติภาพให้นักเรียน โดยอาจจะปรับกิจกรรมบางอย่างให้ทันสมัยและเข้ากับเหตุการณ์ได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเจตคติทางสันติภาพโดยการใช้กิจกรรมส่งเสริมสันติภาพให้แก่นักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ โดยการสร้างกิจกรรมให้เหมาะสมกับชั้นและวัยของนักเรียน เพราะการปลูกฝังเจตคติถ้าได้ทำตั้งแต่ในชั้นเด็กเล็ก ๆ จะเป็นการที่ยั่งยืน และควรใช้เวลาในการศึกษาให้นานขึ้นอาจจะเป็น 1 ปีการศึกษา
2. ควรมีการศึกษาถึงวิธีการอื่น ๆ ที่สามารถปลูกฝังแนวคิดทางสันติภาพให้แก่นักเรียนในระดับประถมศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งวิธีการหลาย ๆ อย่างในการปลูกฝังแนวคิดทางสันติภาพตั้งแต่ในวัยเด็ก
3. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงตัวแปรต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อเจตคติทางสันติภาพของนักเรียนประถมศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเจตคติเชิงสันติภาพของนักเรียน